

II. MEŞRUTİYET VE MİLLET GAZETESİ

Hakan Temiztürk*
Salih Seyhan**

THE SECOND CONSTITUTIONALISM AND MİLLET NEWSPAPER

ÖZET

II. Meşrutiyet, Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki en önemli dönüm noktalarından biridir. Çok partili hayat, meclis, anayasa ile tanışılan bu dönem, İttihat ve Terakki kadrolarının ihtirasları ve kötü yönetimleri sebebiyle demokrasi açısından kötü bir deneme olarak tarihe geçmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı, istibdadın yerine "hürriyet"i getirdiği için dönemin basını tarafından coşkuyla karşılanmış, "hürriyet kahramanı" olarak görülen İttihat ve Terakki kadroları ve "Osmanlı ordusu" lehine yayınlar yapılmıştır. Millet gazetesi, "hürriyet" in ilanı ve İttihat ve Terakki'yi destekleyen, hatta yücelten yazı ve haberlere çokça yer vermiştir. Gazete "Osmanlı ordusu" nun bu süreçte üstlendiği role ayrıca dikkat çekmiştir. Bu çalışmada önce Millet gazetesinin Osmanlıca nüshalarının transkripsiyonu yapılmış, ardından gazetede yer alan yazı ve haberler içeriklerine göre sınıflandırılmış, daha sonra da II. Meşrutiyet dönemi ile ilgili literatür taramasıyla elde edilen bilgilerden yararlanılarak gazetenin II. Meşrutiyet'le ilgili yayınları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

II. Abdülhamit, II. Meşrutiyet, Millet Gazetesi, Hürriyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti

ABSTRACT

The Second Constitutionalism is one of the major turning point in the last period of the Ottoman Empire. This period, which is met with multiparty system, parliament and constitution, was gone down in history as a bad trial for democracy due to passions and bad governments of Union and Progress' cadres. Declaration of the Second Constitution was met with enthusiasm by the press of the period instead of despotism to "liberty", newspapers have been published in favor of the Union and Progress' cadres and "The Ottoman Army" seen as "the hero of liberty". "Millet" daily gave the news and writings in a lot, which were supporting, even sublimating the "declaration of liberty" and Union and Progress. The newspaper also drew attention to the role of the "The Ottoman Army" in this process. In this study, transcription of Millet newspaper's Ottoman copies is firstly made, then the articles and news are classified according to their contents, finally, the publications of the newspaper about the Second Constitutionalism are discussed using the information obtained by scanning the literature concerned with the Second Constitutionalism period.

Key Words

II. Abdülhamit, II. Constitutionalism, Millet Newspaper, Liberty, Committee of Union and Progress.

* Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü
hakantemizturk@yahoo.com

**Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü
salihseyhan34@gmail.com

GİRİŞ

“II. Meşrutiyet” ile kastedilen 1876’da Padişah II. Abdülhamid tarafından ilan edilip 1878 yılında yine II. Abdülhamid tarafından askıya alınan Osmanlı Anayasası’nın (Kânûn-i Esâsî) 24 Temmuz 1908’de yeniden ilân edilmesiyle başlayan ve 5 Kasım 1922’de Osmanlı Devleti’nin tasfiyesiyle sona eren dönemdir. Anayasayı yeniden ilan eden ve “meşrutî yönetim”e geçilmesini sağlayan da yine aynı padişaktır; ancak padişah bu kararı alırken sürecin önemli aktörlerinin ve olaylarının etkisi altında kalmıştır. 14 yıl süren bu dönemde, Osmanlı Devleti parlamenter demokrasi, seçim, siyasi parti, askeri darbe ve diktatörlük olgularıyla –bazılarıyla ilk, bazılarıyla yeniden- tanışmış, iki büyük savaş (Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı) yaşamış ve 600 yıllık ömrünü tamamlamıştır. (Bahadıroğlu, 2007, 493-496)

1. II. MEŞRUTİYET’İN İLANI

Padişah II. Abdülhamid’i ikinci kez Meşrutiyet’i ilan etmeye zorlayan aktörlerin başında İttihat ve Terakki Cemiyeti gelmiştir; bu dönemde batılı ülkelerin Osmanlı coğrafyası üzerindeki kışkırtıcı faaliyetleri, milliyetçilik akımının özellikle Balkanlar’daki etkileri, ordudaki bazı subayların “ıslahat” beklentileri/baskıları vs olaylar da padişahı zorlayan hususlar olarak öne çıkmıştır.

Nitekim İttihat ve Terakki’nin temel-

leri de böyle bir ortamda ve olaylara yön verme arzusundaki çoğunluğu 3. Ordu subayı olan on kişi tarafından “Osmanlı Hürriyet Cemiyeti” adıyla 1906 Eylül’ünde Selanik’te atılmıştır. Cemiyet silahlı kuvvetler çerçevesinde hızla yayılmış, asker ve sivil üyeleri artmış, gizli, ihtilâlcî bir güç olmuştur. (Tunaya, 2007: 22).

Cemiyet diğer taraftan Avrupa’da çıkardıkları gazetelerle II. Abdülhamid idaresine ve bizzat kendisine karşı hücumu geçmiş (Uçarol, 1985: 331), burada da bir cemiyet (“Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyeti”) kurmuştur (Emecan vd, 1994: 109) Daha sonraki dönemde İttihat ve Terakki’nin önemli isimlerinden birisi olacak olan Doktor Nazım Bey, Avrupa’daki cemiyetle Selanik’tekini birleştirmek için çaba sarfetmiş ve her iki cemiyet bir isim altında birleşerek çalışmaya karar vermiştir. (Tunçay vd, 1997: 28) Böylece 21 Nisan 1906 tarihinde Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyeti adını almıştır (Uzunçarşılı, 1956: 77)

İttihat ve Terakkî Cemiyeti, asıl faaliyeti alanı olarak yabancı müdahalesi sonucunda ıslahatlar yapılan ve geniş yetkilerle yönetilen Selânik, Manastır ve Kosova vilayetlerini belirlemiştir. Dış müdahalelere açık olan bu bölgedeki halkı Abdülhamid idaresi aleyhine tahrik eden Cemiyet, Manastırda çıkarılan Neyyir-i Hakikat gazetesini bu amaçla kullanmıştır (Uzunçarşılı, 1956: 80).

Rumeli Müfettişi Hüseyin Hilmi Paşa

2 Haziran 1908’de saraya çektiği bir telgrafta; Jön Türk, Ermeni ve Makedonya komitelerinin son toplantılarında bir ihtilâl heyeti teşkil edip pek yakında fiiliyata başlayacakları bilgisini vermiştir. Bu istihbarat üzerine padişahın hafiyeleri İTC’nin arasına sızmanın yollarını aramış ve başarılı olmuştur. Faaliyetleri deşifre olan cemiyeti ve diğer devrimci hareketleri soruşturmak için İstanbul’dan giden teftiş heyeti bölgede ilk tutuklama dalgasını başlatmıştır. Suikastlara girişerek kendini savunmaya çalışan Cemiyet, artık açığa çıkmış olmanın huzursuzluğu ile Saray’ın imhasından kendisini kurtarabilmek için harekete geçmeye karar vermiştir. (Savaş, 1998: 3)

Resneli Niyazi, 1908 yılı 3 Temmuz’unda, İTC’nin desteği, yanında 240 asker ve çoğu Arnavut kökenli bir o kadar sivilde birlikte dağa çıkarak başkaldırmış; Saraya, Rumeli müfettişine ve Manastır valisine, anayasanın korunması, eşitsizliklerin önlenmesi isteğiyle acilen harekete geçmeleri çağrısında bulunmuştur. (Uğurlu, 2003: 128)

Bu dönemde Meşrutiyet’in ilanı için Rumeli’den saraya devamlı telgraflar gönderilerek, Padişahın, Meşrutiyet’i tekrar ilan etmemesi durumunda zora başvurulacağı ihtarında bulunulmuştur. (Kutay, 1992: 518) Resneli Niyazi isyanını bastırmakla görevlendirilen Şemsi Paşa’nın 7 Temmuz’da Manastır’da öldürülmesi ve onun yerine tayin edilen Müşir Osman Paşa’nın 23

Temmuz’da kaçırılması (Ahmad, 1995: 23-26), isyanı bastırmak için Anadolu’dan Makedonya’ya gönderilen askerlerin cemiyete katılması (Aydemir, 1999: 547), İttihatçı subayların 180 imzalı bir telgrafla 21 Temmuz 1908’de anayasanın yürürlüğe konması istemesi (Karal, 1999: 35-36) gibi gelişmeler üzerine Abdülhamid Meşrutiyet’i ilan etmekten başka çaresinin kalmadığını anlamıştır. (Birecikli, 2008: 216). Rumeli’deki Üçüncü Ordu, bütün genç ve küçük rütbeli subaylarının İttihatçı olduğu, emirleri İstanbul’dan değil “komite erkânı”ndan aldıkları, emirleri yerine getirmeyenlerin ise öldürüldükleri bir ordu olmuştur bu dönemde; daha sonraki günlerde üst düzey rütbeli subaylar da Cemiyete üye olmaya başlamıştır (Öztuna, 1998: 609). Osmanlı Devleti’nin özellikle hassas coğrafyası Rumeli’deki ordunun bu denli kontrolden çıktığı ve siyasete bulaştığı bir ortamda, olayların kontrolünü kaybeden ve artan baskılara daha fazla dayanamayan padişah, 24 Temmuz 1908’de Meşrutiyet’i ilan etmiştir.

Padişah, 23 Temmuz 1908 Perşembe günü “Kanun-u Esasî”de suret-i teşkili beyan olunan Meclis-i Mebusanın içtimaa davet olunması” hakkında bir “Tebliğ-i Resmî” yayınlamıştır. Bu tebliğin yayınlanması tarihe “II. Meşrutiyet’in ilânı” olarak geçmiştir. (Müftüoğlu, 1989: 25) Meşrutiyet’in ilânı ile “II. Abdülhamid çağı sona ermiş ve Genç Türkler çağı başlamıştır. (Shaw, 1994: 324) Meşrutiyet’i

ilan ettiren İttihat ve Terakki Cemiyet artık su yüzüne çıkmış ve imparatorluğun en önemli siyasal gücü haline gelmiştir. Selanik'ten İstanbul'a dönen İttihat ve Terakkî Merkez-i Umumî üyeleri Yıldız'ı gölgede bırakarak fiili bir iktidar ve başvuru "makamı" olmuşlardır. (Tunaya, 2007: 24) Meşrutiyet'in ilânı üzerine bütün memlekette sevinç gösterileri olmuş ve imparatorluğun muhtelif ulusları arasında çatışmaların sona erdiğini ve barışın tesis olunduğunu gösteren davranışları sergilenmiştir. Müslüman hocalarla, Rum, Ermeni, Bulgar papazları arasında öpüşmeler olmuş ve Makedonya'daki çeteler dağdan inerek artık faaliyetlerini durdurmaya karar verdiklerini bildirmişlerdir. (Bayur, 1991: 65) Meşrutiyet devamının getirdiği düşünce, ifade ve toplantı özgürlüğünün etkisi sadece sevinçli ya da öfkeli siyasal gösterilerle kalmamış ayrıca işçiler arasında da heyecan yaratmıştır. Hürriyet ortamından yararlanmak isteyen işçiler fiyat artışlarını (devrimden sonraki ilk iki ay içerisinde enflasyon yüzde yirmi olmuştur) telafi etmek için ücret artışı talebinde bulunmuşlar. İstekleri kabul edilmeyince altı ay içinde yüzün üzerinde grev yapmışlardır. (Zürcher, 1996: 140)

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra seçimlere gidilmiştir. İki partinin (İttihat ve Terakki ile liberal görüşlü Ahrar Fırkası) girdiği seçimleri İttihatçılar kazanmıştır. Seçimlerin ardından oluşan yeni Meclis-i Mebusan 17 Aralık

1908'de çalışmalarına başlamıştır. Bunu izleyen dönemde, ülkeyi perde arkasından yöneten İttihat ve Terakki yönetimine karşı gitgide artan bir hoşnutsuzluk görülmüştür. 6 Nisan 1909 günü muhalif gazeteci Hasan Fehmi Bey'in bir İttihat ve Terakki fedaisi tarafından öldürülmesi, İstanbul'da büyük bir protesto gösterisine yol açmıştır. 13 Nisan 1909'da bazı askerî birliklerin ve medrese öğrencilerinin katıldığı bir ayaklanma başlamış; bazı subaylar ve bazı milletvekilleri linç edilmiş ve İttihatçı olarak bilinen gazeteler yağmalanmıştır. 31 Mart Olayı olarak anılan bu ayaklanma, Selanik'ten gelen Hareket Ordusu tarafından 24 Nisan'da bastırılmıştır. 27 Nisan'da yeniden toplanan meclis, bu ayaklanmadan sorumlu tuttukları II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine ve yaşlı şehzade Mehmed Reşâd Efendi'nin V. Mehmed (Sultan Reşâd) adıyla yerine geçirilmesine karar vermiştir.

8 Ağustos 1909'da Kanûn-î Esasî üzerinde yapılan bir dizi radikal değişiklikle padişahın yetkileri sembolik bir düzeye indirilmiştir: Artık vekiller heyeti (bakanlar kurulu) meclise karşı sorumluydu; Meclisten güvenoyu alamayan vekillerin ve hükümetin görevi sona eriyordu; Meclis başkanını padişah değil, meclis kendisi seçiyordu; Padişaha meclisi kapatma yetkisi tanınmakla birlikte, bu yetki koşullara bağlanmış ve üç ay içinde yeni seçimlerin yapılması zorunlu hale getirilmişti. Bu değişikliklerle ilk defa

parlamentar sistem uygulanmaya başlanmıştır. Ayrıca toplantı özgürlüğü gibi temel hak ve özgürlüklerden bazıları anayasaya eklenmiştir. (tr.wikipedia.org, 2011)

2. II. MEŞRUTİYET BASININDA “HÜRRIYET”

Daha önce sıkı bir sansür rejimi altında bulunan basın faaliyetleri, Meşrutiyet'in ilanı ile tam bir kontrolsüzlük içinde başıboş bir gelişme göstermiştir. O günlerde dilden dile gezen “Hürriyet” kelimesi, dileyenin her istediğini yapabileceği geniş bir yorumla karşılanmıştır. Ancak daha sonra kanuni düzenlemeye gidilecek ve iktidarı tek başına kontrol edecek derecede kendini güçlü hissettiği andan itibaren İttihat ve Terakki, eskisini mumla aratan sertlikte bir sansür uygulamasını yeniden başlatacaktır.

24 Temmuz'dan önce çıkanlar gazete ve dergiler de, “hürriyet”ten yararlanarak 25 Temmuz günü çıkmaya başlayanlar da büyük bir çoğunlukla yeni dönemi ve yeni idareyi coşkuyla karşılamıştır. Kimi Cemiyet'i, kimi askerleri “hürriyet kahramanı” olarak selamlamıştır; içlerinden “hürriyet”i ülkeye getirenlerin işçiler ve köylüler olduğunu yazanlar da (İştirak gibi) olmuştur. Tüm bunlara rağmen, II. Meşrutiyet milletin eseri olarak değil, sadece İttihatçı genç subayların eseri olarak da görülmektedir. “Yıkılıp gidinceye kadar tekrarlayarak milletin başına kakan” İttihat ve Terakki'nin

bu tavrıyla tecrübesizlik ve demokrasiyi kavramazlık ettiği de yazılmaktadır. (Öztuna, 1998: 612)

II. Meşrutiyet'in ilanını takiben sansür heyetine gönderilmeden çıkan ilk nüshasında gazeteler, artık geçmişte kalmış olan yönetime ve yönetimin tasarruflarına büyük eleştiriler getirmişler, yer yer hakaretler yağdırmışlar, gerçeğe aykırı yazı ve haberler neşretmişlerdir. Basındaki sansür yüzünden Rumeli'deki isyandan haberi olmayanlar, Meşrutiyet'i padişahın bir lütfu gibi algılamış ve ona göre yayın yapmıştır. 25 Temmuz tarihli İkdâm, “Padişahım Çok Yaşa” diye ilginç bir başlıkla çıkmış ve gazetenin “manşet”inde olmamış gösterileri olmuş gibi göstermiştir. (Akşin, 2009: 83-84) Meşrutiyet'in ilânından sonra bir süre tüm basın organları -daha sonra başlarına geleceklere habersiz olarak Cemiyet'e methiyeler düzmüşler, onu göklere çıkarmışlardır. Eski dönemin önde gelen yayın organları İkdâm ve Sabah ile İslâmcı cephenin görüşlerini dile getiren Sırat-ı Müstakim de bunlar arasındadır.

Meşrutiyet basını, ilk günlerden itibaren Meşrutiyet'i tanıtmayı ve öğretmeyi, onun lehinde propaganda yapmayı görev saymıştır; “hürriyet”in ülkeye ve kendilerine kazandıracaklarını bol bol yazıp çizmiştir. Meşrutiyet basını, yeni dönemde, özgürlüklerin tanınacağı, bu sayede yolsuzlukların son bulacağı, ticaret, tarım ve sanayide büyük bir kalkınma başlayacağı, bu sayede Osmanlı devletinin dün-

yada sevilen ve sayılan bir ülke olacağı umuduyla iyimser yaklaşım sergilemiştir.

Gazeteler için bir iftihar vesilesi de devrimin kansız gerçekleşmesi olmuştur. İkdam gazetesi Meşrutiyet'in İslâmiyet'e ne derece uygun olduğunu ve bu hükümet usulünün Hulefa-yı Raşidin devrinde de yürürlükte olduğunu belirterek ayrı bir boyuta işaret etmiştir. Böylece Meşrutiyet'in şeriatla bağdaşmadığı yolunda ileri sürülebilecek iddialar peşin olarak bertaraf edilmek istenmiştir.

İlk günlerin/ayların "hürriyet" ortamı, İttihat ve Terakki'nin gücünü ve etkisini hissettirmesiyle yerini endişe, korku ve baskılara bırakmaya başlayınca siyasal alanda olduğu gibi basın alanında da gruplaşmalar ortaya çıkmıştır. Buna göre, Selanik'te çıkan İttihat ve Terakkî, Hürriyet, Rumeli ve İstanbul'da yayınlanan Tanin ile Şurayı Ümmet gazeteleri doğrudan cemiyete ait ve bağlı gazeteler olarak nitelendirilmiştir. Tasvir-i Efkâr, Tercüman-ı Hakikat gazeteleri bağımsız fakat Cemiyet'in destekçisi durumundadırlar. İstiklâl, Hak, Hâdisat, Vakıt gibi gazeteler ise Cemiyet'e eğilimlidirler. Mizah gazeteleri içinde Kalem, Karagöz ve Haftalık Şurayı Ümmet ve Türkçülere ait yayın organlarından Türk Yurdu, Yeni Mecmua, İslâm Mecmuası da İttihat ve Terakki'yi destekleyen yayınlar yapmıştır. Bunların yanı sıra, muhalefet, Sabah'ı da Cemiyet taraftarı gazeteler arasında görmektedir ve padişaha Tanin ile bir-

likte yalnız bu gazetenin okutulmasından şikayet etmektedir. Ayrıca, Cemiyet'in mücadelesini destekleyen Bomba, Süngü, Silah gibi gazeteler de bulunmaktadır.

Muhalefetteki Hürriyet ve İtilaf Fırkası ise Tanzimat, Tesisat, Şehrak, Hemrak, Darbe, Alemdar, Yeni İkdam, İkdam, Sabah ve Yeni Gazete tarafından desteklenmiştir. Bu dönemde çıkan Beyan'ül-hak mecmuasının da Hürriyet ve İtilaf yanlısı sayıldığını, ayrıca İstanbul dışında çıkan İzmir'deki Müsâvat, Kastamonu'daki Zafer, Şam'daki El-Kays ve Trabzon'daki Tarık gazetelerinin bu partiyi desteklediğini eklemek gerekmektedir.

Meşrutiyet'in basın hayatı üzerindeki etkisi çok büyük olmuştur, 24 Temmuz 1908 tarihini izleyen altı yıl içinde 200'den fazla gazete ve derginin imtiyaz alarak yayına atılması bunu açıkça göstermektedir. O günlerde biraz teşebbüs kabiliyeti ve yazı tecrübesi olan herkes (küçük memurlar, hakkının yenildiğine inananlar vs) gazete ve dergi çıkarmaya başlamıştır. Böyle bir yayın serbestisi Osmanlı kamuoyunda alışılmamış bir yeniliktir. Başboşluk, yayın yoluyla işlenen suçlarda da kendini hissettirmiştir; gazete ve dergilerde bir taraftan "hürriyet" coşkusu işlenirken öte yandan özgürlük ortamının sınırlarını zorlayan yayınlar da yapılmıştır. Yarbay rütbesinde bir subayın harbiye nazırını aşağılaması, sadrazamın sünnet çocuğuna benzetilmesi gibi alışılmamış hakaretler ve bunlardan aşağı kalmayan başı-

boşluk örnekleri, basında fazlasıyla yer bulmuş ancak mevzuat boşluğu yüzünden ilk aylarda bu yayınlar takipsiz kalmıştır. Bu günlerde yayına başlayan Şeddeli Eşşek, Zıdır, Dalkavuk, Boşboğaz, Curcuna vs. gibi mizah gazeteleri yapılan neşriyatın mahiyeti ve seviyesi hakkında bir fikir vermektedir.

Yanlış kavrayış sadece basın hürriyetine mahsus değildi ve diğer alanlarda da kendini hissettirmişti. Aslında değişiklik önemli ve radikal bir karakter taşımaktaydı; çünkü fiilen yürütülmekte olan mutlak monarşiden meşrûti (kayda bağlı, sınırlandırılmış) bir monarşi yönetime geçilmekteydi. Ne var ki Meşrutiyet'e yani mutlak monarşiye geçişin sadece üst yapıyla sınırlı kalacağını fark edemeyenler, ilk günlerdeki geniş beklentilerden yavaş yavaş vazgeçmek zorunda kalacaklardı. (Alkan, 2008)

Düvel-i Muazzama'nın baskıları sonucu elde kalan son Avrupa topraklarının da "ıslahat yapılmadığı" bahanesiyle kaybedileceğini anlayan Jön Türklerin kurduğu İttihat ve Terakkî Cemiyeti, Rumeli'deki faaliyetlerine basın yoluyla başlamıştır. Gizli faaliyetlerinin açığa çıkarılmasının ardından İstanbul'da siyaseti yönlendirmeye başlayan Cemiyet, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, iktidarı üstlenmemesine rağmen adeta bir "gölge iktidar" gibi hareket etmiş, siyasi iktidarı etkisi altında tutmuştur.

Sorumluluk yüklenmeden iktidarda söz sahibi olmak gibi bir politika izle-

meleri cemiyetin siyasî bir lider çıkaramayışına sebep olmuştur. Resneli Niyazı Beyin siyasî hayatta bir rolü olmamış, Enver Bey ise askerî görevleri tercih etmiştir. 1908 darbesi saray çevresinin siyasete hâkimiyetinin ve saray politikasının sonu olmuştur. Cemiyet gayri resmî bir şekilde hükümet işlerine müdahale etmiş, bürokratik teamülleri çiğnemiş ve ordunun siyasete müdahale etmesini adet ve teamül haline getirmiştir. İttihatçılar, siyasî hayatta şiddete başvurmuşlardır. II. Abdülhamid zamanında ölüm cezası kural değil istisnayken İttihatçıların etkili olduğu dönemde kural haline gelmiştir.

Cemiyet, her dönem basını kendi amaçları doğrultusunda kullanmaya gayret etmiş, muhalif basını ve yazarları ise susturma yoluna gitmiştir. İttihat ve Terakkî'nin siyaset, kışla ve basındaki faaliyetlerine tepki olarak toplumsal muhalefet artmış ve Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın yanı sıra diğer muhalif örgütler ve bu arada muhalif basın da güçlenmiştir. 26 Şubat 1910'da sosyalist çizgide yayın yapacak olan İştirak dergisi çıkmış, derginin sahibi Hüseyin Hilmi'nin girişimleriyle Eylül 1910'da Osmanlı Sosyalist Fırkası kurulmuştur. Partinin kuruluş ve yönetiminde Baha Tevfik, Sosyalist gazetesi sahibi Namık Hasan, Hamit Suphi ve İnsaniyet gazetesi sahibi İbnüttahir İsmail Faik de görev almıştır. Muhalefetin gelişmesinde büyük rolü olan önemli bir olay, Sada-yı Millet gazetesinin Başyazarı Ahmet Samim ile Hasan Fehmi gibi gazetecilerin öl-

dürülmesi olmuştur. Gazetecilerin ölümünden İttihat ve Terakki sorumlu tutulmuştur. Cemiyet bundan öncede sıkıyönetim aracılığıyla 22 Aralık 1909'da Tanin gazetesini kapattırmıştır.

Ahmet Samim'in öldürülmesinden (1910) sonra özel bir sayı yayımlayan İştirak'ın sert bir eleştiri kampanyası başlatması, partinin çalışmalarından hoşnut olmayan İttihat ve Terakki'nin tutumunu daha da sertleştirmesine yol açmıştır. Bunun üzerine Osmanlı Sosyalist Fırkası, bütün muhalefeti bünyesinde bulundurmaya çalışan Hürriyet ve İtilaf

Fırkası ile dayanışma içine girmiş ve Paris'te bir parti bürosu açarak ve Beşeriyet adıyla bir gazete çıkararak muhalefeti yurtdışına taşımıştır. (tr.wikipedia.org, 2011)

Rumeli'deki isyanlarla Padişah II. Abdülhamid'i Meşrutiyet'i ilan etmeye zorlayan ittihatçı subaylar ile onlara katılan Jöntürkler'in gücü ve etkisi, Osmanlı başkentinde uzun süre kendisini hissetmiştir. Önce İttihat ve Terakki Cemiyeti, sonra da İttihat ve Terakki Fırkası çatısı altındaki faaliyetleri ve baskıları ile padişaha Meşrutiyet'i ilan ettirerek Osmanlı ülkesinin de "hürriyet" havasını

¹ II. Abdülhamid döneminin "örfi idare"sinden ve baskılarından yılmış bulunan dönemin şair, yazar ve gazetecileri, İttihatçılar'ın yönetiminde karşılaştıkları baskı ve zulümlerin ardından eski dönemi hayırla yad eden şiir ve yazılar yazmıştır. Şair Rıza Tevfik Bölükbaşı'nın hayıflanma içerikli şiiri "Sultan Abdülhamid Han'ın Ruhaniyetinden İstimdat", bu tür yazıların en meşhurdur:

Nerdesin şevketlim, sultan Hamid han?
Feryâdım varır mı bâriğâhına?
Ölüm uykusundan bir lâhza uyan,
Şu nankör milletin bak günâhına.

Tahkire yeltenen tac-ü tahtını,
Denedi bu millet kara bahtını;
Sınadı sillenin nerm ve sahtını,
Rahmet et sultanım suz-i âhına.

Tarihler ismini andığı zaman,
Sana hak verecek, ey koca sultan;
Bizdik utanmadan iftira atan,
Asrın en siyâsî padişâhına.

"Pâdişah hem zâlim, hem deli" dedik,
İhtilâl e kıyam etmeli dedik;
Şeytan ne dediyse, biz 'belî' dedik;
Çalıştık fitnenin intibahına.

Divâne sen değil, meğer bizmişiz,
Bir çürük ipliğe hülyâ dizmişiz.
Sade deli değil, edepsizmişiz.
Tükürdük atalar kibleğâhına.
Sonra cinsi bozuk, ahlâkı fena,
Bir sürü türedi, girdi meydana.
Nerden çıktı bunca veled-i zinâ?

Yuh olsun bunların ham ervâhına!
Bunlar halkı didik didik ettiler,
Katliâma kadar sürüp gittiler.
Saçak öpmeyenler, secde ettiler.
Bir asi zabitin pis külâhına.

Çok kişiye şimdi vatan mezardır,
Herkesin belâdan nasibi vardır,
Selâmetle eren pek bahtiyardır,
Bu şeb-i yeldânın şen sabahına.

Milliyet dâvâsı fiska büründü,
Ridâ-yı diyânet yerde süründü,
Türkün ruhu zorla âsi göründü,
Hem peygamberine, hem Allâh'ına.

Sen hafiyelerle dem sürdün ancak,
Bunlar her tarafa kurdu salıncak;
Eli, yüzü kanlı bir sürü alçak,
Kemend attı dehrin mihr-u mahına.

Bu itler nedense bana salmadı,
Bahalydı başım kimse almadı,
Seyrandan başkaca iş de kalmadı;
Gurbet ellerinin bu seyyahına.

Hoş oldu cilvesi Cumhuriyetin,
Tadı kalmamıştı Meşrutiyetin,
Deccal'a dil çalan böyle milletin,
Bundan başka çare yok ıslahına.

Lâkin sen sultânım gavs-ı ekbersin
Âhiretten bile himmet eylersin,
Çok çekti şu millet murada ersin
Şefâat kıl şâhim mededhâhına.

solumasını temin eden ve özgürlüklerden basın da yararlanmasını sağlayan İttihatçılar, ilerleyen dönemde hem çıkardıkları basın kanunu ile hem de kanunlardan bağımsız olarak oluşturdukları baskıcı ortam ile devrilmesine zemin hazırladıkları II. Abdülhamid dönemini aratır hale gelmişlerdir.¹

3. MİLLET GAZETESİNE GÖRE “HÜRRIYET” İN İLANI

Millet gazetesi, II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte İstanbul’da yayın hayatına başlamıştır. Kurucusu Tüccarzade İbrahim Hilmi, gazeteyi çıkarmak için “örfî idare”ye başvurmuş ve izin verilmesini beklemeye başlamıştır. İzini beklediği günlerde II.Meşrutiyet ilan edilince, İstanbul’daki onlarca gazete ve dergi gibi, iznin çıkmasını beklemeden gazetesini basmıştır. Latin alfabesinin henüz kullanılmadığı ve –gayrimüslimler dışında- pek bilinmediği o dönemde Osmanlı alfabesi ile basılmıştır.

Gazetenin ilk sayısında “bilgi” olarak nitelenebilecek şu satırlar ilk sayfada yer almıştır:

“Milletin faydasına hizmet eder ve her gün neşrolunur.

Nüshası 10 paradır.

Abone Bedelleri:

Yurtiçi ve vilayet için: üç aylık: 50, Altı aylık: 95, Senelik: 180 kuruştur.

Yurtdışı için: üç aylık: 13, Altı aylık: 22, Senelik: 40 frangdır.

Rusya ve Kafkasya için: üç aylık: 5, Altı aylık: 9, Senelik: 15,5 rubledir.

Numara 1, Birinci Sene 7 Recep 1326

Çarşamba 23 Temmuz 1324- 5 Ağustos 1908

İdare Yeri: Dersaadette, Çemberlitaş’ta Matbaa-i Osmaniye’deki kendine ait odasında

İdari işler, yazı işleri ve diğer hususlar için imtiyaz sahibi ve müdüre müracaat edilir. Yayınlanmayan yazılar iade edilmez. Gazetecilik mesleğimize uygun eserler ve makaleler memnuniyetle kabul edilir ve yayınlanır.”

Millet gazetesinin Ahmed Refik, Ekrem Reşat, İbrahim Aşkî, M. Mahir gibi yazarları vardır. Yazarlarının İttihat ve Terakki kadrolarını destekleyen ve “eski dönem”i eleştiren tavır takındıkları, esasen gazetenin yayın politikasının da bu doğrultuda olduğu gözlenmektedir. Gazetenin ve yazarlarının bazı yöneticilerin değiştirilmesi, yolunda gitmeyen işlerin nasıl hal yoluna sokulacağı, İttihat ve Terakki Cemiyeti/Fırkası’nın bildirilerinin yayınlanması gibi hususlar göz önüne alındığında, bu kadrolarla oldukça yakın oldukları değerlendirilmektedir.

Millet gazetesi de II. Meşrutiyet’in ilanını coşkuyla karşılamıştır. Gazete yazarlarından İbrahim Aşkî’nin şu satırları bunun kanıtıdır: “Senelerden beri tevazu ile, yokluk içinde, gizlice, gözyaşıyla, göz nuruyla beslediğimiz ümidimiz çok şükür semere vermeye başladı. Kuzey batı ufkunda toplanan rahmet bulutlarının yıldırımları ve şimşekleri merkezden çevreye, çevreden merkeze devrederek iki gün içinde memleketimizi bir hürriyet tu-

fanına boğdu. Karanlıklar vatan aşkıyla parçalanarak nice senedir beklediğimiz hürriyet sabahı nihayet açıldı. Bin türlü tehlike içinde kazaya uğramış görünen devlet gemisi ilahi yardımıyla kurtulup sefere başladı. Yüzümüzün aklığını ve kanımızın paklığını gösteren sancağımız ay ve yıldızıyla şimdi engin denizlerde rehberimiz olacak. İnşallah bundan sonra birlik yolunda gözlerimizi kamaştıracak bir istikbale doğru yürüyoruz.”

Yazar, istibdat yıllarını ve o dönemin özlemini duyanları da aynı yazısında eleştirmektedir: “Geçmişin geri gelmesi ümidiyle oyalananlar iyi bilsinler ki milletin imdadına yetişen yardım ve köhne istibdat binasını yıkan ilahi gazaptır. İstibdat devrinin kulları hürriyet çirasını söndürmeye çalıştıkça kendi nefesleri tükenmiştir.”

Bununla birlikte İbrahim Aşkı, Millet gazetesinin henüz daha ikinci sayısındaki yazısında birtakım şeylerin istendiği ve beklendiği gibi gitmediğini gözlemlediğini yazmaktadır: “Gerçekten bu fevkalade inkılabı bir olgunluk ile geçirmekte büyük bir başarıya ulaşan Osmanlı milleti neşe

galeyanından kısa zamanda çıkıp kendini topladı. Eline harabe halinde geçen vatanın tamirini ve tanzimini düşünmeye başladı. Fakat hükümet cephesinde henüz ihtiyaca cevap verecek bir gayret ve faaliyet görünmüyor. Acaba bu yenilik gelip geçici bir rüya, bir yağmur mu zannediliyor? Yoksa büyük bir nehrin ansızın sel haline geldiğini düşünerek önüne bir set mi çekilmek isteniyor? İstibdada karşı koyan kuvvetin metaneti ve on günlük hür bir hayat tecrübesinin kesin olarak gerçekleşmesini böyle zannedenlere bir göstermek lazım. 1 Ağustos tarihli padişah fermanında zikredildiği üzere sadrazamlık ve şeyhülislamlıktan başka harbiye ve bahriye nezaretleri de saltanat makamı tarafından seçilecektir. Hâlbuki bu durumun önce anayasa hükümlerine ve sonra başbakanlık hukukuna tecavüz manasına geleceği sadrazamlık makamınca bilinmesi gerekir. Bunların konuşulması gerekirken, milleti uyutmaya çalışmak kurulacak meclis için seçilecek mebuslar hakkında milletin sual ve taleplerine cevap verilmeyeceğini ilan etmek hiç hayra alamet değildir.” (İb-

² 19. ve 20. yüzyılda Osmanlı egemenliğindeki Makedonya bölgesini ele geçirmek isteyen Balkan devletleri arasında başgösteren anlaşmazlık “Makedonya sorunu” olarak anılmaktadır. Bulgaristan’ın bölgeyi alma girişimi, 1878’de İngiltere ve öteki büyük güçler tarafından engellenmiştir. Daha sonra bölge üzerinde hak iddia eden Sırbistan, Yunanistan ve Bulgaristan, I. Balkan Savaşı sonunda Osmanlıların bölgedeki egemenliğine son vererek 1913’te Makedonya’yı üçe ayırmıştır. I. Dünya Savaşı’nda Bulgaristan, bölgenin Sırbistan’a ait bölümünü kendi topraklarına katmışsa da 1919’da kendi toprak-

larının da bir bölümünü kaybederek bölgeden çekilmek zorunda kalmıştır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra Makedonya’nın Sırbistan’a ait bölümü, Yugoslavya’yı oluşturan altı Cumhuriyet’ten biri olmuştur.

Millet Gazetesi’nin 17’inci sayısında “İnkılâp Nasıl Başladı?” başlıklı yazıda Rumeli’deki İttihatçıların İstanbul ile ilişkileri şöyle anlatılmıştır: “Yıldız Sarayı, Genç Türklerin varlığından haberdar idi ve ma-ksatlarının ne olduğunu biliyordu. Bilmediği bir şey varsa o da teşkilatların bir kıvılcım ile ayağa kalkmaya hazır olduğu idi. Hürriyetperver Enver Bey’in kız kardeşi Nazım Bey’in zevcesi idi. Nazım

rahim Aşkî, 1908a: 1)

II. Meşrutiyet'in ilanını gerektiren en önemli sebeplerden birisi "ıslahat" ihtiyacı idi; özellikle "Makedonya sorunu"² sebebiyle hem Batılı ülkeler, hem de Rumeli'deki İttihatçı subaylar "ıslahat" istemiş, isteklerinin yerine getirilmediğini düşündükleri andan itibaren baskı, tehdit ve şiddete yönelmişlerdir. Millet Gazetesi, "inkılâp"ın ardından, yolunda gitmediği gözlenen hususlara –yukarıda gösterildiği üzere- dikkat çektiği gibi, "ıslahat" beklentilerinin ne zaman ve nasıl karşılanacağını da tartışmaya başlamıştır: "İslahat... İslahat. Her kafadan çıkan bir söz bu. Her gazetenin sütunlarında incir dizisi gibi görünen kelime yine bu. Evet, ıslahat lazım... Tepeden tırnağa kadar ıslahat lazım. Fakat buna nereden başlayacağız, nasıl başlayacağız, düsturlarımız ne olacak? Bunu bilen yok. İslahat acaba mensup oldukları kurumu dikkate alarak, bir takım memurları her hangi bir araştırma yapmadan memurluktan çıkarmak mı? Sabahleyin yazıhanelere saat beşte gelip onda çıkmak mı? Gerçekten ıslahatın ne olduğunu bilmiyoruz

ve bilmediğimizi de itiraf ediyoruz. İslahat denince akla öyle bir uzun icraatlar silsilesi geliyor ki sanki bir muamma. İşte vekiller heyeti ve devlet daireleri bu ağır mesuliyetin altında çalışmak zorunda. İslahat dediğimiz eğer bu köhne idare elbisesini birkaç yama vurularak yapılacak yalnız bir badanadan ibaret kalacaksa yine nafîle. Ama her şeyi temelden değiştirmeye başlayacaksa ona bir diyebileceğimiz yok. Biz gazeteciler şimdi bu icraatları bekleyerek susmayı tercih ediyoruz." (Ekrem Reşat, 1908a: 2) Peki, "hürriyet" kimin eseridir? Osmanlı'nın son döneminin bu önemli kavşağı kimin/kimlerin çabalarıyla dönmüştür? Hiç şüphesiz, "hürriyet" in kimin eseri olduğuna ilişkin dönemin basınında çok sayıda yazı çıkmıştır. Yukarıda değinildiği gibi, "milletin eseri" diye yazanlar olduğu gibi, "işçi ve çiftçi sınıfı"nın eseri sayanlar da olmuştur. Millet Gazetesi ise "inkılâp" olarak değerlendirdiği bu "yüce teşebbüs"ün "Osmanlı ordusu" nun fedakârlığı ve kahramanlığı sayesinde sonuca ulaştığını kaydetmiştir. Gazetenin birinci sayısında baş

Bey kayınbiraderinin İTC mensubu olduğunu anlayınca saraya haber vermiş ve bu jurnal çok büyük bir heyecana sebep olmuştur. Dersaadet'e çağrılan Enver Bey artık Selanik'te kalmanın güvenli olmayacağını düşünerek bir miktar askeriyeye Tikveş taraflarında dağa çıkmıştır. İşte ilk isyan hareketi böylece ortaya çıkmış ve Resne komutanı Niyazi Bey de Enver Bey'i örnek alarak dağa çıkmıştır. İşte bu iki hareket pek yakın zamanda zuhur edecek büyük hareketin öncüsü olmuştur. Artık ok yaydan çıkmış, millet anayasa talebini pek yüksek bir sesle haykırmaya başlamıştır.

Temmuzun yedinci günü Selanik ve Manastır'dan

telgraf çekilerek anayasanın ilan edilmesi talep edilmiş fakat cevap alınmamıştır. Temmuzun onuncu günü İTC Vilayet-i Selâse'de anayasayı ilan etmiş ve Dersaadet'e bir telgraf çekilerek yirmi dört saat içinde anayasa resmen uygulamaya sokulmadığı takdirde ikinci ve üçüncü ordunun İstanbul'a yürüyeceği bildirilmiştir."

Millet Gazetesi, bu dönemde çıkan nüshalarında, İttihatçı subayların "hürriyet ilan edilmeseydi..." biçiminde başlayan ve devamında Üçüncü Ordu'nun İstanbul'a yürüyeceği, şiddetin tırmandırılacağı vs planlarını anlatan mülakatlarını da yayınlamıştır.

sayfada yer alan “Askerî Sohbet” sütununda “Bugünkü İnkılâp ve Ordumuz” başlığıyla yayınlanan yazıda şu ifadeler dikkat çekmektedir:

“Ayaklar altındaki vatanda bir hürriyet baharı meydana getiren kuvvet incelenecek olursa, ordumuzun bu mukaddes, bu yüce teşebbüste, vatanı istibdattan kurtarmağa yönelik bu büyük inkılâpta harikulade bir fedakârlık, fevkalade bir kahramanlık ortaya koymuş olduğu görülür.

Osmanlı ordusu senelerden beri Makedonya dağlarında, eşkıya çeteleri karşısında, dinamitler içinde, vatan uğrunda kan dökerek fedakarane çalışıyor. Her türlü nimet ve saadetten mahrum olduğu halde, vatanın selameti, Osmanlılığın şerefi, milli haysiyetin muhafazası için açlığa tahammül ederek ve her türlü felaketlere göğüs gererek cesaret gösteriyor ve fakat vatanı yok oluş girdabına yuvarlamak isteyen alçaklıkların elinde bir oyuncak oluyordu. Bu felaket senelerce devam ediyor, ordunun hayatta kalma gücünü mahvetme derecesine geliyordu. Fakat vatanı müdafaa hissi asker yüreklerinde, hamiyetli kalplerde bir dayanma gücü doğuruyordu. Bu ordu gaddar eller altında ezilmeğe mahkum, tertemiz vatanın her tarafından hücum eden düşmanlara karşı son mukavemet çaresi olmak üzere atılmağa mahsus itaatkar bir kurban, bir istibdat siperi olmak üzere kullanılmak isteniyordu. Fakat ordu buna karşı koyamazdı. Ordu bu zilleti, şan ve haysiyeti üzerine sürülmek istenen bu le-

keyi hiçbir zaman lakayt bir bakış ile seyredemezdi. Çünkü mukaddesti, vicdanlıydı, şeref ve haysiyeti her türlü şaibeden azade kalmış, içine düştüğü felaketler kalbinde elim bir yara meydana getirmiş, yok oluş girdabına doğru yuvarlanan, müstebit eller altında inleyen, düşman ayakları altında çiğnenen vatanın perişan hali onda fedakâr bir cesaret doğurmuştu. Vatan perişandı, vatan ağlıyor ve ona mahzun bir bakışla hitap ediyordu.” (Ahmed Refik, 1908a: 1)

Millet Gazetesinin “Askerî Sohbet” ve “Siyasî Fıkra” sütunlarının birçok nüshasında bulunduğu gözlenmektedir. Bu sütunlarda gazetenin yazarları Ahmed Refik ve İbrahim Aşkî, “Osmanlı Ordusu”na, “subaylar”a, “deniz kuvvetlerinin durumu”na ilişkin yazılar yazmış ve genellikle onları öven, yücelten, “muhterem, fedakâr, aziz” diye niteleyen üslup kullanmıştır:

“Ey benim, bedbaht vatanımın mahzun sevincini seyreden şehit kardeşlerim siz neredesiniz! Öksüz bıraktığımız evlatlarınızı, dul bıraktığımız zevcelerinizi, gözü yaşlı kardeşlerinizi, kederden iki büklüm anne babalarınızı hatırladıkça ve bize bahsettiğiniz bu büyük hürriyeti düşündükçe mezarlarınıza kapanıp ağlamak istiyorum.

Siz neler çektiniz, ne felaketler gördünüz, nice mahrumiyetler içinde, liyakatsiz, zalim, pespaye insanlar ile beraber çalışmanıza rağmen kutsal vazifenizi bir gün aksatmadınız. Bütün bu kara günler geçecek ümidiyle dur-

madan çalıştınız ve bugün bize bu mukaddes hürriyeti gösterdiniz. Siz Mübeccelsiniz, muhteremsiniz, azizsiniz, fedakârsınız, hürriyet kurbanısınız, ey benim vicdanlı, vatanperver, muhterem silah arkadaşlarım. Bugün yapılan kutlamalar size duyulan şükran ve minnet duygusunun bir göstergesidir.” (Ahmed Refik, 1908b: 2)

Gazetede “zalimlerin gasp ettiği haklarımızı geri almak için hürriyet meydanına atlayan asil ordumuz” (Millet, 1908a: 1) gibi orduyu/askeri koruyup kollayan, yücelten ifadelerle sıkça başvurulmuştur.

Millet gazetesi, Padişah II. Abdülhamid’den “hayatlarını feda ederek hürriyeti alan” İttihatçıların faaliyetlerini duyurmayı ve tebliğlerini yayınlamayı da ihmal etmemiştir. “İstibdat döneminin zalimleri”nin tutuklanmaları, mal ve mülklerinin aranarak temlik edilmeleri, mahkeme safahatları, İstanbul’daki gösteriler, gazetenin “iç haberler” sütunlarında okurlara duyurulmuştur (Millet, 1908b: 2-3). Gazete, İstanbul’daki gösterileri, asayişin sağlanamaması sebebiyle ortaya çıkan kargaşayı da haberlerine konu edinmiş ve halka sakin olunması yönünde telkinlerde bulunmuştur; telkinler hem haberler yoluyla hem de İttihat ve Terakki’nin ilanları yoluyla yapılmıştır. Gazetenin üçüncü sayısında yine “İç Haberler” sütununda yayınlanan bir başka haberde, Zaptiye Nezareti’nin önünde “Selanik İttihat ve Terakki cemiyeti üyelerinden Binbaşı İsmail Hakkı Beyefendi”nin “ahaliye hita-

ben” söylediği nutka yer verilmiştir: “Arkadaşlar! Beni dinleyiniz! Biz Selanik’te, Rumeli’de hayatımızı feda ederek padişahımızdan hürriyeti aldık. Bu hürriyet alınıncaya kadar ne canlar yandı. İstanbul’un bu karışıklığı memurları çok meşgul ediyor. Biz bu hürriyeti kutlama törenleri yapmak için almadık. Milletin ilerlemesi ve birliği için aldık. İTC (İttihat ve Terakki Cemiyeti) her istediğini padişahımıza arz ediyor, padişahımız da lütfen kabul buyuruyorlar. Zaptiye Nazırı Ziver Beyefendi gibi bir zat, bugün o kadar şaşırmıştır ki, söylenen sözü anlayamayacak bir hale gelmiştir. Size İTC adına rica ediyorum lütfen dağılınız!” Gazete haberinde bu nutuktan sonra oradaki halkın hemen dağıldığı da belirtilmiştir. (Millet, 1908b: 2-3)

Millet’in İTC’ye teveccühü bu kadarla sınırlı kalmamıştır; gazete halkın sabırla, gayretle ulaştığı hürriyet ortamını hak ettiği üzerinde durmuştur. Ancak, gazete yazarlarından İbrahim Aşkî’nin ifadelerine bakılırsa, “Asıl takdire değer olan, memleketin ihtiyacı olan işleri yapmak için çeşitli teşkilatlar altında toplanan halkın, İTC şemsiyesi altında, onun fikirleri etrafında toplanması”dır. Demokrasinin yerleştirilmeğe çalışıldığı, “tek adam” ve “istibdat” devrinin sonlandırıldığına inanıldığı günlerde halkın bir partinin şemsiyesi altına davet edilmesi, bir paradoks gibi görülse de II. Meşrutiyet’in ilk günlerinde bunun farkına varmak pek mümkün olma-

mıştır. İbrahim Aşkî aynı yazısında, basını da halkın umumi bir tercümanı gibi davranmaya, memleketi nizama sokan ve idare eden bir görev üstlenmeye davet ederken İTC sözcüsü gibi hareket etmiştir. (İbrahim Aşkî, 1908b: 2)

II. Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasında yönetim kademesinde meydana gelen görev değişikliklerinin “olaysız” olarak gerçekleşmiş olması, Millet gazetesi yazarlarınca takdirle karşılanan hususlardan biridir. Gazete, bu duruma yazarların kendi sütunlarındaki yazılarıyla ve yayınlanan bazı röportajlarla dikkat çekmiştir. Gazetenin 9 Ağustos 1908 tarihli nüshasında birinci sayfadan verilen bir yazısında Tevfik Nadir, “Zulüm ve istibdattan, kahır ve baskıdan ibaret olan eski idareyi boğarak, memleketimize hayat ve teneffüs hakkı veren inkılâbımız, Avrupa devletlerince takdir edilmektedir.” diye yazdıktan sonra “her taraftan görülen teşvikler ve tebriklerden faydalanılması ve gerekli düzenlemelerin mümkün olan en kısa zamanda yapılması lazım geldiğini belirtmiştir. Tevfik Nadir, aynı yazısında “inkılâp”ın “olaysız” gerçekleşmiş olmasından duyduğu memnuniyeti de ifade etmiştir: “Burada sokakları dolduran gösterişçilerin ortaya koydukları sü-kût, en yüksek memuriyetlerde olaysız gerçekleşen değişiklikler, gerek hükümdarın gerek milletin takatlerini aşan bir esarete artık tahammül edemeyeceklerini anlamaları ve nihayet birbirine yakınlık ve muhabbet duy-

maları şu güzel inkılâbın bekasına ve yücelmesine bir işaretir.” (Tevfik Nadir, 1908: 1)

Özellikle Makedonya başta olmak üzere Balkanlar'da “ıslahat” isteyen “yabancı güçler”in “inkılâp” hakkındaki düşüncelerini Osmanlı basını ve bu arada Millet gazetesi merak etmiştir. Millet'in üçüncü sayısında “A.F” imzalı bir yazıda, ismi belirtilmeyen bir Rus diplomattan naklen verilen şu cümleler, hem yabancıların görüşlerini ortaya koymakta, hem de gazetenin “inkılâp”la ilgili politikasını desteklemektedir: “Halkımızın orta yolu tutmasına ve sükunetlere hayran olduk. Bu halin devamını arzu ederiz. Zira bu türlü inkılâp tarihin çok önemli olaylarındandır. Emin olunuz ki Ruslar, sizin nail olduğunuz şu hürriyetten pek memnundurlar. Bunun Rusya'ya da tesir edeceği şüphesizdir. Siz umumi af ilan ettiniz, biz o nimete nail olamadık. Bizde bir çok gençlerin üniversite koridorlarında kanları dö-küldü. Siz hamdolsun böyle bir şey görmediniz. Görmemenizi de temenni ederim.” (A.F, 1908: 4)

Millet'in önde gelen yazarlarından biri olduğu anlaşılan Ekrem Reşat'ın da “inkılâp”ın yabancı ülkelerde nasıl karşılandığına ilişkin tespitleri bulunmaktadır: “Ne nüfusumuz ne de ticaret ve sanayimiz hâlâ yeterli seviyeye gelmiş değildir. Osmanlılar ikinci defa doğuyorlar. Önceki doğuşta yaşamamıştık fakat bu ikinci doğuş bize hayatın varlığını vaat ediyor. Azim ve gayretten bizi hiçbir kuvvet döndüre-

mez. Nitekim daha geçen gün gelen İngiliz gazetelerine göre İngiltere Dışişleri Bakanı Sir Edward Grey Makedonya meselesini eski idare zamanında başka türlü düşünebiliyordu. Parlamentoda bulunmamış olsa da bugün İngiltere’de kamuoyunun tamamıyla lehimizde olduğu şüphesizdir. Sir Edward Grey inkılabımıza ait beyanlarında vazifelerimizi çok güzel şekilde yaptığımız takdirde İngiltere’nin her türlü yardımda bulunacağını örtülü olarak bildirmiştir. Times Gazetesi de Osmanlı Devleti’nin maruz kaldığı problemleri artırmaya yönelik Balkanlar’dan her hangi bir teşebbüs olursa buna mani olunacağını yazmıştır. Bulgaristan gelecekte tehlikeli olacak bir çarpışmadan şimdiye kadar kaçındığı gibi bundan sonra da kaçınacaktır. Bulgaristan kamuoyu da Meşrutiyet idaremizi güzel karşıladı.”

Ekrem Reşat, gazetenin “Siyasî Fıkra” sütunundaki bu ve diğer yazılarında, yeni dönemden umutlu olduğunu, beklentileri bulunduğunu belirtmektedir; yazar aynı zamanda yeni yönetime tavsiye ve telkinlerde bulunacak kadar da yakın olduğunu hissettirmektedir: “Bugüne kadar Bab-ı Âli’den gelen işaretler Sofya’daki komiserimiz Kâmil Bey’in diplomasi alanındaki tecrübesizliği yüzünden Bulgaristan ile münasebetleri iyi tutmanın zor olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Bulgaristan Komiserliğine diplomasi alanında daha tecrübeli birinin tayinini beklemekteyiz.” (Ekrem Reşat, 1908b: 1)

Millet gazetesinin yayınlarında dikkat çeken bir başka husus da “eski dönem”den, “istibdat”tan bahsederken Sultan II. Abdülhamid’i dönemin yöneticilerinden ayrı tutmaya özel bir itina göstermiş olmasıdır. Her ne kadar yönetimin başında bulunsa da Osmanlı’da padişahlar, “iyi” olan her şeyin müsebbibi görülmüş, buna karşılık “diğer” yöneticiler (memurlar, bürokratlar, nazırlar, hatta sadrazamlar) hep “kötü” işler sorumlu tutulmuşlardır. Millet gazetesi, “istibdat”ı, “eski dönem”i, eski yöneticileri yeren yayınlarında II. Abdülhamid’den bahsetmek gerektiğinde “Padişah Hazretleri”, “Padişahımız”, “Sultanımız” gibi ululayıcı sıfatlar kullanmıştır. Satı imzalı “inkılâbın tarihçesi”nin anlatıldığı bir yazı hem bu zıtlığı, hem de “inkılâbın başarısı”nın kime ait olduğunu ortaya koymaktadır: “Bu kısa tarihçeden anlaşılıyor ki; “Anayasa verilmemiş, alınmıştır.” Evet, merkezi hükümet Anayasayı kendiliğinden iade etmemiş, hatta etmemek için çok çalışmıştır. Fakat padişahımız genel havayı anlayınca daha ziyade ısrar etmemiş ve kan dökülmesine meydan vermeden halkın istediğini vermekle, bütün Osmanlıları kendisine borçlu ve müteşekkir etmiştir. Yine bu tarihçeden anlaşılıyor ki; bu başarı ne hususi ve dar bir çevrenin başarısı ne de müstesna birkaç kişinin fevkalade çalışması sonucudur. Bu başarı, binlerce vatanperverin, büyük bir ordunun, milyonlarca ahalinin ortak başarısıdır.” (Satı, 1908: 1-2)

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra gündeme gelen hususlardan birisi de yeni yönetim şeklinin İslam'a uygun olup olmadığıdır. Şer'i yönetimin hakim olduğu bir ülkede meşrutî monarşiye geçilmiş olması sebebiyle önceki dönemin bazı esaslarından ve kurumlarından vazgeçilecek, bazılarının içeriği/işleyişi değişecektir. Bu durumun "şeriata uygun" olup olmadığı üzerine yapılan tartışmalara Millet Gazetesi de karışmıştır. Gazetenin yazarlarından Manastırlı İsmail Hakkı, 12'nci sayıdaki uzun yazısında "İslamiyet ve Meşrutiyet" başlığıyla bu konuyu tartışmıştır. "İslam dininin, meşrutiyet hükümetine uygun olmasının ötesinde, onu emrettiğini ve şart gördüğünü, şeriat delillerine, Hz Peygamber'in sünnetine ve dört halifenin uygulamalarına vakıf olanlar, hemen anlar ve kabul ederler." diyerek yazısına başlayan İsmail Hakkı, İslam'ın bütün milletlerin ve kavimlerin şahsi haklarını korumak için ortaya koyduğu kanunlara uyulmasını bütün mensuplarına emrederek zulüm ve ezayı büyük günahlardan saydığını belirtmiştir." Yazar, "Allah'a imandan sonra insan için en büyük vazifenin eşitliğe riayet etmek olduğunu beyan eder ve meşru olmayan şeylerde hiç kimseye itaat etmenin caiz olmayacağını bildirir." diye yazdıktan sonra, Hz. Muhammed'in sözlerinden ve uygulamalarından bahsetmiş, "Hulefa-i Raşidin" dönemindeki yönetim biçiminin "mutlakiyet"le ilgisinin bulunmadığını, tam tersine, bütün bu

yönetimlerin meşrutî yönetimler olduğunu kaydetmiştir. İran'da bazı ulemanın "meşrutiyetin Kur'an'a uygun olmadığı yönünde fetvalar verdiğinin işitildiğini aktaran İsmail Hakkı, "Şeyhülislam Efendi Hazretleri Avrupa gazeteleri muhabirlerinden bazılarına vermiş olduğu mülakatta meşrutiyet idaresinin caiz olduğunu bazı delillere dayanarak beyan buyurduğunu", dolayısıyla İran'daki ulemanın fetvasının geçerli olamayacağını yazmıştır. Yazar, meşrutiyet idaresine olan güvenini de bu bağlamda şöylece ortaya koymuştur: "Şeriata uygun olarak kurulan anayasaya bağlı ve eşitliği sağlayacak bir idare kurulması halinde kötü işlerin ve afetlerin olma ihtimali yoktur. Çünkü meşrutiyet hükümetinde kanunların ve nizamların ortaya koyulması ve uygulanması ahali tarafından seçilecek, emniyet ve itimada layık kimseler eliyle gerçekleşecek. Her vatandaş için şikâyet kapıları daima açık bulunur zulüm ve baskı olsa bile devam etmesine müsaade edilmez." (Manastırlı İsmail Hakkı, 1908: 1)

SONUÇ

Osmanlı tarihinin önemli dönüm noktalarından birisi olarak kayıtlara geçen II. Meşrutiyet dönemi, ilk demokrasi deneyimi olması bakımından da önemlidir. İlk defa 1876 yılında Anayasa ile tanışan bir ülke/toplum, aradan geçen "istibdat" yıllarının ardından umutla yeni bir döneme, anaya-

salı, meclisli, çok partili bir döneme adım atmıştır. Ancak döneme damgasını vuran İttihat ve Terakki Cemiyeti/Fırkası, yer yer ihtirasları, yer yer acemilikleri ve beceriksizlikleri ve diğer birtakım sebeplerle beklentileri karşılamaktan uzak kalmıştır. Hatta “hürriyet”in ilanı ile sevince, coşkuya, umuda kapılanlar, “istibdat” dönemi diyerek aşağıladıkları II. Abdülhamid dönemini bir süre sonra arar hale gelmiştir.

Dönemin basını da “hürriyet”in ilanını sevinç ve coşkuyla karşılamış, o günlerin özgür ortamından yararlanarak çok sayıda gazete ve dergiyle yeni süreci desteklemiştir. İlk günlerde İstanbul’da yüzden fazla gazete ve dergi yayına başlamış, ancak kısa bir süre sonra bunların çoğunluğu kapanmak zorunda kalmıştır. “Hürriyet”in ilanını ve bunu gerçekleştiren kadroları (İttihat ve Terakki, “İttihatçı subaylar”, “Osmanlı ordusu”) dönemin gazete ve dergileri övgüyle anmış, sürecin başlarında haber ve yorumlarıyla onları açıkça desteklemiştir.

II. Meşrutiyet’in ilan edileceği günlerde “örfî idare”den izin bekleyen, ancak verilir verilmeyeceği belli olmayan o izinin beklendiği günlerde II. Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle birlikte izni beklemeden baskıya geçen Millet Gazetesi de, o günlerin ruhuna uygun bir şekilde yayın yapmıştır. Gazete, hem “hürriyet”in ilanını, hem “hürriyet kahramanları” İttihatçılar ile “Osmanlı ordusu”nu destekleyen, yücelten, öven birçok haber ve yorum ya-

ynlamıştır. Gazete, yeni yönetim şeklinin İslamiyet’le uygunluğunu, yeni yönetimi bekleyen sorunları ve çözüm önerilerini, Meşrutiyet’in ilanının özellikle Rumeli’de “ıslahat” beklentisindeki Batılı ülkelerce nasıl karşılandığını tartışmıştır. Gazetede çıkan haber ve yorumlarda, İttihat ve Terakki ile ordu/askerler övücü ifadelerle anılmış, onlara “hürriyet kahramanı” nitelimesinde bulunmuş, eleştiri yöneltmekten ısrarla kaçınmıştır.

Buna karşılık, “eski dönem”in temsilcisi olarak görülen/gösterilen bazı bürokratlar ile yöneticiler ağır bir biçimde yerilmiş, yaptıkları yolsuzluklar /hırsızlıklar ve mahkeme safahatları geniş biçimde haberleştirilmiştir. Gazetenin “eski dönem”le ilgili yayınlarda padişah II. Abdülhamid ile ilgili dikkatli ve hatta saygılı bir dil kullandığı da gözlenmiştir.

KAYNAKÇA

A.F (1908). “*Mülakat*”. İstanbul: Millet Gazetesi, 3, 4.

AHMAD, Feroz (1995). *İttihat ve Terakki*. İstanbul: Kaynak.

Ahmed Refik (1908a). “*Bugünkü İnkılâp ve Ordumuz*”. İstanbul: Millet Gazetesi, 1, 1.

Ahmed Refik (1908b). “*Hürriyet Fedakârları*”. İstanbul: Millet Gazetesi, 3, 2.

AKŞİN, Sina (2009). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakkî*. Ankara: İmge.

ALKAN Ahmet Turan (2008). *“100. yılında II. Meşrutiyet”*, İstanbul: Zaman gazetesi.

AYDEMİR Şevket S (1999). *Make-donya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa*. İstanbul: Remzi.

BAHADIROĞLU, Yavuz (2007). *Resimli Osmanlı Tarihi*. İstanbul: Nesil Yayıncılık.

BAYUR, Yusuf Hikmet (1991). *Türk İnkılâbı Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

BİRECİKLİ, İhsan Burak (2008). *“Yüzüncü Yılında II. Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme”*, Ankara: Akademik Bakış Dergisi, 3, 211-224.

Ekrem Reşat (1908a). *“İslahat”*. İstanbul: Millet Gazetesi, 6, 2.

Ekrem Reşat (1908b). *“Osmanlı Devleti Ve Bulgaristan”*. İstanbul: Millet Gazetesi, 4, 1.

EMECEN, Ferudun, Kemal BEYDİLİ, Mehmet İPŞİRLİ, Mehmet Akif AYDIN, İlber ORTAYLI, Abdulkadir ÖZCAN, Bahaeddin YEDİYILDIZ, Mübahat KÜTÜKOĞLU (1994). *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*. İstanbul: IRCICA Yayınları.

İbrahim Aşkî (1908a). *“Deniz Kuvvetlerimiz Durumu”*. İstanbul: Millet Gazetesi, 2, 1.

İbrahim Aşkî (1908b). *“Efkâr-ı Umumiyyemiz”*. İstanbul: Millet Gazetesi, 3, 2.

“İkinci Meşrutiyet”, İnternet Adresi: tr.wikipedia.org/wiki/İkinci_Meşrutiyet, Erişim Tarihi: 25.08.2011.

“İstibdadın Son Saatleri”. İstanbul: Millet Gazetesi (1908a), 9, 1.

KARAL, Enver Ziya (1999). *Osmanlı Tarihi 1908-1918*, C.IX. Ankara: TTK.

KUTAY Cemal (1992). *Osmanlıdan Cumhuriyete Yüzyılımızda Bir İnsanı-mız: Hüseyin Rauf*. İstanbul: Kazancı.

Manastırlı İsmail Hakkı (1908). *“İslamiyet ve Meşrutiyet”*. İstanbul: Millet Gazetesi, 12, 1.

“Millet hakkını alıyor”. İstanbul: Millet Gazetesi (1908b) , 2, 2-3.

MÜFTÜOĞLU, Mustafa (1989). *İttihat ve Terakkînin İç Yüzü Bir Fedainin Romanı*. İstanbul: Seha.

“Osmanlı Sosyalist Fırkası”, İnternet adresi: http://tr.wikipedia.org/wiki/Osmanlı_Sosyalist_Fırkası, Erişim Tarihi: 25.08.2011.

ÖZTUNA, Yılmaz (1998). *Osmanlı Devleti Tarihi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.

Satı (1908). “*Hürriyet ve Meşrutiyet Nasıl Geri Alındı?*”. İstanbul: Millet Gazetesi, 5, 1-2.

ZÜRCHER, Erik Jan (1996). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. İstanbul: İletişim.

SAVAŞ, Mevhibe (1998). *İkinci Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki ve Basın*. İnternet Adresi: http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/mevhibe_savas_ikinci_mesrutiyet_donemi_ittihat_terakki_ve_basin.pdf, Erişim Tarihi: 24.08.2011.

SHAW, Stanford J. -Ezel Kural SHAW (1994). *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. İstanbul: E Yayınları.

Tevfik Nadir (1908). “*İnkılâbın Tarihçesi*”, İstanbul: Millet Gazetesi, 5, 1. TUNAYA, Tarık Zafer (2007). *Türkiye’de Siyasal Partiler*. İstanbul: İletişim.

TUNCAY, Mete, Cemil KOÇAK, Hikmet ÖZDEMİR, Korkut BORTAV, Selahattin HILAV, Murat KATOĞLU, Ayla ÖDEKAN (1997). *Türkiye Tarihi-4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*. İstanbul: Cem Yayınevi.

UÇAROL, Rıfat (1985). *Siyasî Tarih*. İstanbul: Filiz Kitapevi.

UĞURLU, Nurer (2003). *Resneli Ni-yazi Hatıratı*. İstanbul: Örgün.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1956). “*1908 Yılında 2. Meşrutiyetin Ne Suretle İlan Edildiğine Dair Vesikâlar*” Ankara: Belleten, 20, 77-80.

